

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Історичний факультет
Кафедра історії України

Дипломна робота
(магістра)

з теми: **«Танкове протистояння Вермахту і РСЧА на території України
(1941-1944 роки)»**

Виконав: студент II курсу
ступеня вищої освіти «магістр»
групи Ist1-M22
спеціальності 014 Середня освіта (Історія)
Олійник Олександр Сергійович

Науковий керівник:
Сидорук Сергій Антонович,
кандидат історичних наук,
доцент

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	6
1.1. Стан наукової розробки.....	6
1.2. Джерельна база дослідження.....	9
1.3. Методологічні основи.....	11
РОЗДІЛ 2. ТАНКОВІ ВІЙСЬКА НІМЕЧЧИНИ ТА СРСР НАПЕРЕДОДНІ 1941 РОКУ ТА ЇХ РЕОРГАНІЗАЦІЯ В ХОДІ ВІЙНИ.....	14
2.1. Поява танків та перетворення їх на рід військ.....	14
2.2. Танкові війська Німеччини напередодні червня 1941 року та їх структурні зміни в ході війни.....	23
2.3. Танкова міць СРСР напередодні німецько-радянської війни та подальша реорганізація танкових військ.....	28
РОЗДІЛ 3. ВИКОРИСТАННЯ ТАНКІВ ВЕРМАХТОМ І РСЧА НА СТРАТЕГІЧНОМУ, ОПЕРАТИВНОМУ І ТАКТИЧНОМУ РІВНІ ВОЄННИХ ДІЙ.....	36
3.1. Воєнна думка і практика використання танків на стратегічному і оперативному рівні.....	36
3.2. Методи і принципи тактики танкового бою та їх удосконалення в ході війни.....	56
РОЗДІЛ 4. ТАНКОВІ БИТВИ НА УКРАЇНСЬКОМУ ТЕАТРІ БОЙОВИХ ДІЙ В 1941- 1944 РОКАХ.....	65
4.1. Танкове протистояння Вермахту і РСЧА в кампаніях 1941 та 1942 років.....	65
4.2. Танкові бої під час звільнення України від гітлерівців.....	77
ВИСНОВКИ.....	88
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	91
ДОДАТКИ.....	109
Додаток А. Оперзведення №025 К 22.07.41. Штарм 6 Хмельник.....	109
Додаток Б. Бойовий наказ №014 Штарм 5.....	110

ВСТУП

Актуальність. Для України події Другої світової та німецько-радянської війн є надзвичайно важливою сторінкою історії, як героїчною з однієї сторони, так і трагічною, з другої. Німецько-радянське протистояння двічі своїми вогняними колесами прокотилося по території України, яка стала ареною танкового протистояння Вермахту і РСЧА.

Впродовж усіх кампаній 1941 – 1944 років тут точилися жорстокі бої – «бої моторів»; випробовувалася міць нових зразків танків; розвивалися ідеї ефективного використання броньованих кулаків німецьких і радянських танкових військ; удосконалювалася тактика танкового бою, застосування танків та оперативному та стратегічному рівнях.

Танкове протистояння Вермахту і РСЧА на теренах України має важливе значення для розуміння цілісної картини подій та історії Другої світової війни, місця і ролі у цьому процесі танків та танкових військ.

Актуальність теми зумовлюється також станом її історіографії, недостатньою увагою до неї з боку істориків. Негативний вплив радянської ідеології ще й досі не дає сформувати відповідну повноцінну історіографію. Західноєвропейські та американські історики теж неспроможні самотужки виправити цю ситуацію.

Події сьогодення, протистояння України, українського народу російській агресії поставило на порядок денний питання вивчення історичного досвіду минулого. Адже як і тоді, так і зараз не можливо уявити Збройні Сили без танкових військ.

Об'єктом дослідження є бойові дії засобами і силами танкових військ Вермахту та РСЧА на території України під час німецько-радянської війни 1941 – 1945 років, а **предметом дослідження** – чинники та фактори, що впливали на ефективність використання танків та бронетехніки на полях битв за Україну.

Хронологічні межі роботи охоплюють період з червня 1941 по листопад 1944 років. Нижня межа зумовлена початком, а верхня – завершенням бойових

дій між німецькими і радянськими військами на території України. Частково за нижню межу виходить інформація, котра допомагає з'ясувати зародження процесу формування танків у рід військ, його специфіку та особливості, котрі вплинули на подальше танкове протистояння між Вермахтом і РСЧА впродовж 1941 – 1944 років.

Мета роботи полягає у висвітленні, на підставі аналізу праць з історії Другої світової, німецько-радянської війни, історії танкових військ та залучення комплексу різноманітних джерел, процесу танкового протистояння Вермахту та РСЧА в Україні в 1941 – 1944 роках.

Відповідно до мети нами поставлено **завдання** дослідити:

- 1) стан наукової розробки теми роботи, охарактеризувати використану джерельну базу і методологічні засади дослідження;
- 2) обставини та умови, за яких розпочалося танкове протистояння між Вермахтом і РСЧА на теренах України в 1941-1944 роках;
- 3) та реорганізаційні зміни в танкових військах, що відбувалися під час німецько-радянській війни
- 4) використання танків Вермахтом і РСЧА на стратегічному і оперативному рівні воєнних дій;
- 5) методи і прийоми тактики танкового бою та їх удосконалення в ході війни;
- 6) перебіг танкового протистояння в Україні в ході кампанії 1941 – 1942 років;
- 7) використання танкових військ та танкові бої на теренах України в кампанії 1943-1944 років.

Методологічні засади магістерської роботи становлять принципи історизму, науковості, об'єктивності та всебічності. У роботі використовувалися загальнонаукові (аналізу і синтезу) та історичні (проблемно-хронологічний, порівняльний, ретроспективний, статистичний) методи дослідження. Використання даного інструментарію дало змогу досягти мети та виконати поставлені дослідницькі завдання.

Елементи наукової новизни. В магістерській роботі, попри значні здобутки історичної науки, зроблено спробу 1) дати узагальнюючу картину перебігу танкового протистояння між Вермахтом і РСЧА в Україні впродовж 1941 – 1944 років; 2) простежити особливості використання танкових військ в стратегічних планах Вермахту та РСЧА на початку німецько-радянської війни та зміни у підходах щодо як найефективнішого застосування танків при виробленні стратегії ведення бойових дій в наступні роки, а також введено в науковий обіг ряд архівних матеріалів.

Практичне значення роботи бачиться в тому, що поданий і систематизований матеріал може бути використаний при підготовці узагальнюючих праць з історії України, військової історії та історії танкових військ. Фактичний матеріал, основні положення можна використати при написанні навчальних посібників, читанні лекцій, спецкурсів, проведенні семінарських і практичних занять у вищих навчальних закладах III-IV рівня акредитації, в культурно-освітній і краєзнавчій роботі. Вони складають певний інтерес для наукових працівників архівів, музеїв, бібліотек.

Апробація результатів дослідження відбувалася під час попереднього обговорення на засіданні кафедри історії України та на студентській звітній науковій конференції у березні 2023 року.

Публікації. Окремі аспекти з теми магістерської роботи опубліковані в збірці студентських наукових робіт Кам'янець-Подільського університету імені Івана Огієнка у статті на тему «Танкове протистояння Вермахту і РСЧА під Києвом у листопаді – грудні 1943 року на сторінках щоденника Ернста Штрєнга».

Структура роботи складається зі вступу, 4 структурованих розділів (10 підрозділів), висновків, списку використаних джерел і літератури, котрий нараховує 129 позицій та додатків.

ВИСНОВКИ

Танкове протистояння Вермахту і РСЧА на території України в 1941 – 1944 роках отримало відображення в значній кількості видань. Воно розглядалося як в контексті німецько-радянської і Другої світової війн, так і самотійно. Цю сторінку вітчизняної історії висвітлювали радянські, сучасні українські та зарубіжні історики. Кожна з груп внесла свій внесок у розробку нашої теми дослідження. Водночас на праці радянських істориків свій відбиток відклала їх ідеологічна заангажованість. Збагатили історіографію проблеми і зарубіжні історики, які спробували різнопланово розглянути танкове протистояння. Долучилися до розробки теми і сучасні українські історики. Однак, попри значні успіхи, наша тема так і не отримала цілісного дослідження.

Джерельна база нашої роботи доволі репрезентативна. Вона включає як архівні матеріали, так і опубліковані документи. Останні склали її основу. В нагоді стали також спогади і мемуари учасників тих подій, які попри свою суб'єктивність мають загадки про окремі факти, невідомі загалу.

Танки, які з'явилися в роки Першої світової війни зробили своєрідну революцію в військовій справі та воєнному мистецтві. Попри певну пересторогу і недовіру з кола окремих військових, танки переросли у окремий рід військ. Як в нацистській Німеччині, так і в СРСР велику увагу приділяли їх розвитку. З початком Другої світової війни Вермахт як і ОСЧА набули практичного досвіду управління танковими з'єднаннями, ведення ними бойових дій.

Після нападу гітлерівської Німеччини і її союзників на СРСР на теренах України розгорнулися танкові баталії, серед яких була і найбільша танкова битва часів Другої світової та німецько-радянської війн в районі Луцьк – Рівне – Броди – Дубно, що відбулася наприкінці червня 1941 року. У ході бойових дій як одна, так і друга сторона постійно займалися удосконаленням танків. З'явилися нові зразки: «Пантера», «Тигр», «ІС» та ін. Модернізації зазнали «Т-34», «САУ», «КВ» та ін. Структурні зміни відбулися і в організації танкових військ. Вона вийшла на

армійський рівень. Поступово вироблялося оптимальне поєднання важких, середніх і легких танків на рівні корпусів та армій.

У ході німецько-радянської війни на теренах України танки завжди відігравали важливу роль на стратегічному та оперативному рівні бойових дій. Ні одна наступальна чи оборонна операція не обходилася без використання танкових з'єднань. Впродовж 1941 – 1944 років відбувався постійний розвиток воєнного мистецтва та воєнної думки.. Кожна з сторін виробляла правила використання танків в наступі і обороні. Намагалися знайти оптимальний, найефективніший варіант. В основному тенденції, специфіка ведення наступальних і оборонних боїв була однаковою для обидвох супротивників. Однак мали місце і відмінності. Стратегічні задуми як Вермахту, так і РСЧА передбачали використання не лише великих танкових з'єднань на рівні армій чи корпусів і бригад, а й в поєднанні з іншими родами військ. Німецька сторона успішно застосовувала поєднання танків з моторизованими частинами. РСЧА активно практикувала кінно-механізовані групи.

Велика увага в Вермахті і РСЧА приділялася організації, тактичним методам і прийомам ведення танкового бою. Базові правила, вироблені Г. Гудеріаном Г. Клейном та Т. Кузнецовим постійно удосконалювалася в ході усієї війни. У складі обох армій були навіть танкові аси (переважну більшість складали представники гітлерівських військ).

Танкові протистояння Вермахту і РСЧА розпочалися одразу ж 22 червня 1941 року. Вона мало місце як на рівні великих з'єднань між 1-ю танковою групою Г. Клейна і радянськими механізованими корпусами під час битви в районі Луцьк – Рівне – Броди – Дубно, так і окремих танків. Після розгрому радянських танків наприкінці червня 1941 року в кампанії цього року і наступного 1942 великих танкових битв не було. Зазвичай зіткнення були на корпусному, бригадному та батальйонному рівні. Усі спроби радянського командування зупинити танкові клини силами своїх танків були приречені на невдачу.

У кампаніях 1943 та 1944 років у танковому протистоянні між Вермахтом і РСЧА поступово наставали зміни на користь останніх. Попри введення в бій нових потужних зразків танків «Пантера», «Тигр», майстерність німецьких танкових асів давалася взнаки більш чисельна кількість на фронті радянських танків. Окрім того поступово зменшувалася і різниця в майстерності танкових екіпажів на користь німців. В період звільнення України від гітлерівців все частішими стали використання танкових з'єднань з боку РСЧА в прориві оборонних рубежів противника, інколи насичених, в виходу на оперативний простір, оточенні ворожих угруповань з подальшим їх знищенням. Вермахт в основному задіював танки для оборони та контрударів. Фактично в кожній операції під час кампаній 1943 та 1944 років мали місце танкові протистояння різної масштабності та інтенсивності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Джерела

Архівні матеріали

Центральный архив министерства обороны СССР

1. Боевые приказы оперативных сводки штаба 5 армии, план подготовки и проведения операции 5 армии по совершению марш-маневра с целью занятия оборонительного рубежа по реке Днепр.
<https://rutracker.org/forum/viewtopic.php?t=3826920>
(Дата останнього звернення: 03.12.2023 р.).
2. Журнал боевых действий войск Южного фронта с 24 июня по 20 августа 1941 г. <https://rutracker.org/forum/viewtopic.php?t=3127479>
(Дата останнього звернення: 03.12.2023 р.).
3. Оперативный отдел штаба Юго-Западного направления
<https://rutracker.org/forum/viewtopic.php?t=2969806>
(Дата останнього звернення: 03.12.2023 р.).

Опубліковані документи і матеріали

4. Боевое донесений командира 8-го механизированного корпуса командующего войсками Юго-Западного фронта, 28 июня 1941 г. *Лето 1941. Украина: Документы и материалы. Хрогника событий / Коллектив авт.-сост.: Замлинський В.А. (руководитель) и др.* Киев: Украина, 1991. С. 146.
5. Боевое донесение командующего войсками Южного фронта №0073/оп Верховному Главнокомандующему о мерах по противодействию продвижения противника в районе Новая Николаевка, Орехов, 5 октября 1941 г., 23 ч.15. *Великая Отечественная война 1941-1945 гг. Кампании и стратегические операции в цифрах. В 2 т. Т. 1.* Москва: Объед. ред. МВД России, 2010 С. 384-385.

6. Боевой приказ штаба Юго-Западного фронта №ОП/1 23 июня 1941 г. *Лето 1941. Украина: Документы и материалы. Хрогника событий / Коллектив авт.-сост.: Замлинський В.А. (руководитель) и др.* Киев: Украина, 1991. С. 121-122.
7. Директива №2 Народного комиссара обороны СССР. *Лето 1941. Украина: Документы и материалы. Хрогника событий / Коллектив авт.-сост.: Замлинський В.А. (руководитель) и др.* Киев: Украина, 1991С. 109.
8. Директива командующего войсками Южного фронта №0083/оп командующим армиям об организации обороны на левом берегу Днепра 21 августа 1941 г. 15 ч. 45 мин. Русский архив: Великая Отечественная. Т. 16(5-1). Ставка ВГК, 1941 г.: Док. и материалы / Ин-т воен. истории М-ва обороны РФ, Ист.-арх. воен.-мемориал. центр Генерал. штаба Вооружен. сил РФ, Центр. архив М-ва обороны РФ; Сост. А.М. Соколов и др. Москва: ТЕРРА, 1996 . С. 365-367.
9. Директива Ставки ВГК № 201129 командующему войсками 1-го Украинского фронта, представителю Ставки об утверждении плана развития операции на Правобережной Украине. 9 января 1944 г. Русский архив: Великая Отечественная. Т. 16(5-4). Ставка ВГК, 1944-1945 гг.: Док. и материалы / Ин-т воен. истории М-ва обороны РФ, Ист.-арх. воен.-мемориал. центр Генерал. штаба Вооружен. сил РФ, Центр. архив М-ва обороны РФ; Сост. А.М. Соколов и др. Москва: Терра, 1999. С. 30.
10. Директива Ставки ВГК № 220002 командующему войсками 4-го Украинского фронта, представителю Ставки на подготовку к ликвидации никопольского плацдарма противника. 3 января 1944 г. Русский архив: Великая Отечественная. Т. 16(5-4). Ставка ВГК, 1944-1945 гг.: Док. и материалы / Ин-т воен. истории М-ва обороны РФ, Ист.-арх. воен.-мемориал. центр Генерал. штаба Вооружен. сил РФ, Центр. архив М-ва обороны РФ; Сост. А.М. Соколов и др. Москва: Терра, 1999. С. 28.
11. Директива Ставки ВГК № 220006 командующим войсками 1-го и 2-го Украинских фронтов, представителю Ставки на разгром звенигородско-

мироновской группировки противника. 12 января 1944 г. Русский архив: Великая Отечественная. Т. 16(5-4). Ставка ВГК, 1944-1945 гг.: Док. и материалы / Ин-т воен. истории М-ва обороны РФ, Ист.-арх. воен.-мемориал. центр Генерал. штаба Вооружен. сил РФ, Центр. архив М-ва обороны РФ; Сост. А.М. Соколов и др. Москва: Terra, 1999. С. 31.

12. Директива Ставки ВГК № 220009 командующему войсками 2-го Украинского фронта об активизации боевых действий по разгрому звенигородско-мироновской группировки противника. 16 января 1944 г. Русский архив: Великая Отечественная. Т. 16(5-4). Ставка ВГК, 1944-1945 гг.: Док. и материалы / Ин-т воен. истории М-ва обороны РФ, Ист.-арх. воен.-мемориал. центр Генерал. штаба Вооружен. сил РФ, Центр. архив М-ва обороны РФ; Сост. А.М. Соколов и др. Москва: Terra, 1999. С. 33.
13. Директива Ставки ВГК № 220022 командующим войсками 1-го и 2-го Украинских фронтов, представителю Ставки на разгром корсуньской группировки противника. 12 февраля 1944 г. Русский архив: Великая Отечественная. Т. 16(5-4). Ставка ВГК, 1944-1945 гг.: Док. и материалы / Ин-т воен. истории М-ва обороны РФ, Ист.-арх. воен.-мемориал. центр Генерал. штаба Вооружен. сил РФ, Центр. архив М-ва обороны РФ; Сост. А.М. Соколов и др. Москва: Terra, 1999. С. 42.
14. Директива Ставки ВГК № 220028 командующим войсками 1-го и 2-го Украинских фронтов на переподчинение 40-й армии, 2-й и 6-й танковых армий. 18 февраля 1944 г. Русский архив: Великая Отечественная. Т. 16(5-4). Ставка ВГК, 1944-1945 гг.: Док. и материалы / Ин-т воен. истории М-ва обороны РФ, Ист.-арх. воен.-мемориал. центр Генерал. штаба Вооружен. сил РФ, Центр. архив М-ва обороны РФ; Сост. А.М. Соколов и др. Москва: Terra, 1999. С. 46.
15. Директива Ставки ВГК № 220029 командующему войсками 1-го Украинского фронта о подготовке наступательной операции на проскуровско-черновицком направлении. 18 февраля 1944 г. Русский архив: Великая Отечественная. Т. 16(5-4). Ставка ВГК, 1944-1945 гг.: Док. и

материалы / Ин-т воен. истории М-ва обороны РФ, Ист.-арх. воен.-мемориал. центр Генерал. штаба Вооружен. сил РФ, Центр. архив М-ва обороны РФ; Сост. А.М. Соколов и др. Москва: Terra, 1999. С.47.

16. Директива Ставки ВГК № 220030 командующему войсками 2-го Украинского фронта на развитие Корсунь-Шевченковской операции. 18 февраля 1944 г. Русский архив: Великая Отечественная. Т. 16(5-4). Ставка ВГК, 1944-1945 гг.: Док. и материалы / Ин-т воен. истории М-ва обороны РФ, Ист.-арх. воен.-мемориал. центр Генерал. штаба Вооружен. сил РФ, Центр. архив М-ва обороны РФ; Сост. А.М. Соколов и др. Москва: Terra, 1999. С. 47.
17. Директива Ставки ВГК № 220041 командующему войсками 2-го Украинского фронта, представителю Ставки об утверждении плана наступательной операции на уманско-ботошанском направлении. 27 февраля 1944 г.. Русский архив: Великая Отечественная. Т. 16(5-4). Ставка ВГК, 1944-1945 гг.: Док. и материалы / Ин-т воен. истории М-ва обороны РФ, Ист.-арх. воен.-мемориал. центр Генерал. штаба Вооружен. сил РФ, Центр. архив М-ва обороны РФ; Сост. А.М. Соколов и др. Москва: Terra, 1999. С. 53.
18. Директива Ставки ВГК № 220042 командующему войсками 3-го Украинского фронта, представителю Ставки на развитие наступления в направлении Николаева и переподчинение 28-й армии. 28 февраля 1944 г. Русский архив: Великая Отечественная. Т. 16(5-4). Ставка ВГК, 1944-1945 гг.: Док. и материалы / Ин-т воен. истории М-ва обороны РФ, Ист.-арх. воен.-мемориал. центр Генерал. штаба Вооружен. сил РФ, Центр. архив М-ва обороны РФ; Сост. А.М. Соколов и др. Москва: Terra, 1999. С. 54.
19. Директива Ставки ВГК № 220050 командующему войсками 3-го Украинского фронта, представителю Ставки на преследование отходящего противника и выход к государственной границе на р. Прут и р. Дунай. 11 марта 1944 г.. Русский архив: Великая Отечественная. Т. 16(5-4). Ставка ВГК, 1944-1945 гг.: Док. и материалы / Ин-т воен. истории М-ва обороны

- РФ, Ист.-арх. воен.-мемориал. центр Генерал. штаба Вооружен. сил РФ, Центр. архив М-ва обороны РФ; Сост. А.М. Соколов и др. Москва: Терра, 1999. С. 58.
20. Директива Ставки ВГК № 220073 командующему войсками 2-го Украинского фронта на развитие наступления в южном направлении. 6 апреля 1944 г. Русский архив: Великая Отечественная. Т. 16(5-4). Ставка ВГК, 1944-1945 гг.: Док. и материалы / Ин-т воен. истории М-ва обороны РФ, Ист.-арх. воен.-мемориал. центр Генерал. штаба Вооружен. сил РФ, Центр. архив М-ва обороны РФ; Сост. А.М. Соколов и др. Москва: Терра, 1999. С. 72.
21. Директива Ставки ВГК № 220152 представителю Ставки, командующему войсками 1-го Украинского фронта об использовании танковых армий и кавалерийских корпусов для разгрома львовской группировки противника. 24 июля 1944 г. Русский архив: Великая Отечественная. Т. 16(5-4). Ставка ВГК, 1944-1945 гг.: Док. и материалы / Ин-т воен. истории М-ва обороны РФ, Ист.-арх. воен.-мемориал. центр Генерал. штаба Вооружен. сил РФ, Центр. архив М-ва обороны РФ; Сост. А.М. Соколов и др. Москва: Терра, 1999. С. 115.
22. Директива Ставки ВГК № 202327 командующему войсками 1-го Украинского фронта об утверждении плана развития наступления на львовском направлении. 28 марта 1944 г. Русский архив: Великая Отечественная. Т. 16(5-4). Ставка ВГК, 1944-1945 гг.: Док. и материалы / Ин-т воен. истории М-ва обороны РФ, Ист.-арх. воен.-мемориал. центр Генерал. штаба Вооружен. сил РФ, Центр. архив М-ва обороны РФ; Сост. А.М. Соколов и др. Москва: Терра, 1999. С. 63.
23. Директива Ставки ВГК № 220036 командующему войсками 1-го Украинского фронта, представителю Ставки об утверждении плана операции на проскуровско-черновицком направлении. 25 февраля 1944 г. Русский архив: Великая Отечественная. Т. 16(5-4). Ставка ВГК, 1944-1945 гг.: Док. и материалы / Ин-т воен. истории М-ва обороны РФ, Ист.-арх.

- воен.-мемориал. центр Генерал. штаба Вооружен. сил РФ, Центр. архив М-ва обороны РФ; Сост. А.М. Соколов и др. Москва: Terra, 1999. С. 51.
24. Директива Ставки ВГК № 220080 командующему войсками 1-го Украинского фронта на переход к обороне. 17 апреля 1944 г. Русский архив: Великая Отечественная. Т. 16(5-4). Ставка ВГК, 1944-1945 гг.: Док. и материалы / Ин-т воен. истории М-ва обороны РФ, Ист.-арх. воен.-мемориал. центр Генерал. штаба Вооружен. сил РФ, Центр. архив М-ва обороны РФ; Сост. А.М. Соколов и др. Москва: Terra, 1999. С. 74-75.
25. Директива Ставки ВГК № 220094 командующему войсками 2-го Украинского фронта на переход к обороне. 6 мая 1944 г. Русский архив: Великая Отечественная. Т. 16(5-4). Ставка ВГК, 1944-1945 гг.: Док. и материалы / Ин-т воен. истории М-ва обороны РФ, Ист.-арх. воен.-мемориал. центр Генерал. штаба Вооружен. сил РФ, Центр. архив М-ва обороны РФ; Сост. А.М. Соколов и др. Москва: Terra, 1999. С. 84.
26. Директива Ставки ВГК № 220122 командующему войсками 1-го Украинского фронта на разгром львовской и рава-русской группировок противника. 24 июня 1944 г. Русский архив: Великая Отечественная. Т. 16(5-4). Ставка ВГК, 1944-1945 гг.: Док. и материалы / Ин-т воен. истории М-ва обороны РФ, Ист.-арх. воен.-мемориал. центр Генерал. штаба Вооружен. сил РФ, Центр. архив М-ва обороны РФ; Сост. А.М. Соколов и др. Москва: Terra, 1999. С. 99-100.
27. Директива Ставки ВГК № 220139 командующему войсками 1-го Украинского фронта об утверждении плана операции по разгрому львовской и рава-русской группировок противника. 10 июля 1944 г. Русский архив: Великая Отечественная. Т. 16(5-4). Ставка ВГК, 1944-1945 гг.: Док. и материалы / Ин-т воен. истории М-ва обороны РФ, Ист.-арх. воен.-мемориал. центр Генерал. штаба Вооружен. сил РФ, Центр. архив М-ва обороны РФ; Сост. А.М. Соколов и др. Москва: Terra, 1999. С. 108.

28. Директивы Народного комиссара обороны №3 Военным советам Северо-Западного, Западного, Юго-Западного и Южного фронтов о задачах войск на 23-26 июня, 22 июня 1941 г. 21 ч.15мин. С. 353-354
29. Донесение о боевых действиях ВВС ЮЗФ за 28.6 41 г. *Лето 1941. Украина: Документы и материалы. Хрогника событий / Коллектив авт.-сост.: Замлинський В.А. (руководитель) и др.* Киев: Украина, 1991. С. 149
30. Из доклада о боевых действиях 43-й танковой дивизии 19-го механизированного корпуса за период с 22 по 29 июня 1941 г. *Лето 1941. Украина: Документы и материалы. Хрогника событий / Коллектив авт.-сост.: Замлинський В.А. (руководитель) и др.* Киев: Украина, 1991. С. 156-162
31. Их описаний боевых действий 40-й танковой дивизии 19-го механизированного корпуса за период с 22 июня по 3 июля 1941 г. *Лето 1941. Украина: Документы и материалы. Хрогника событий / Коллектив авт.-сост.: Замлинський В.А. (руководитель) и др.* Киев: Украина, 1991. С. 175-180.
32. Командующему 3-й гвардейской танковой армией о порядке использования тяжёлого танкового полка. 27 июня 1943 г. 16 ч. 30 мин. Русский архив: Великая Отечественная. Т.23 (12-3). Генеральный штаб в годы Великой Отечественной войны, 1943 г.: Док. и материалы / Ин-т воен. истории М-ва обороны РФ, Воен.-ист. центр Вооружен. сил РФ, Центр. архив М-ва обороны РФ; Авт.-сост. А.Д. Ефремов и др. Москва: ТЕРРА, 1999. С. 186.
33. Краткий доклад штаба Юго-Западного фронта об обстановке на фронте по состоянию на 22.00 28 июня 1941 г. *Лето 1941. Украина: Документы и материалы. Хрогника событий / Коллектив авт.-сост.: Замлинський В.А. (руководитель) и др.* Киев: Украина, 1991. С. 147-149
34. Наставление по огневому делу. Правила стрельбы из танкового оружия. Москва Воениздат НКО СССР, 1941. 95 с.
35. Описание боевых действий 41-й танковой дивизии Юго-Западного фронта а период с 22 по 29 июня 1941 г. *Лето 1941. Украина: Документы и*

- материалы. Хрогника событий / Коллектив авт.-сост.: Замлинський В.А. (руководитель) и др. Киев: Украина, 1991. С. 155-156.*
36. Описание боевых действий 22-го механизированного корпуса Юго-Западного фронта за период с 22 по 29 июня 1941 г. *Лето 1941. Украина: Документы и материалы. Хрогника событий / Коллектив авт.-сост.: Замлинський В.А. (руководитель) и др. Киев: Украина, 1991. С. 152-154.*
37. Приказ о составе и организации танковых частей в танковых корпусах и танковых армиях. 29 мая 1942 г. Русский архив: Великая Отечественная. Т. 13(2-2). Приказы народного комиссара обороны СССР, 22 июня 1941 г.-1942. Москва: Терра, 1997. С. 245.
38. Приказ о боевом применении танковых и механизированных частей и соединений. 16 октября 1942 г. Русский архив: Великая Отечественная. Т. 13(2-2). Приказы народного комиссара обороны СССР. Москва: Терра, 1997. С. 245.
39. Приказ об усилении огневой мощи танковых и механизированных частей и соединений Красной Армии, 10 января 1943 г. Русский архив: Великая Отечественная. Т. 13(2-3). Приказы народного комиссара обороны СССР, 22 июня 1941 г.-1942. Москва: Терра, 1997. С. 23-24.
40. Приказ Народного комиссара обороны СССР военным советам Северо-Западного, Западного, Юго-Западного и Южного фронтов №3, 22 июня 1941 г. *Лето 1941. Украина: Документы и материалы. Хрогника событий / Коллектив авт.-сост.: Замлинський В.А. (руководитель) и др. Киев: Украина, 1991. С. 119-120*
41. Приказ Ставки ВГК № 302001 о формировании 6-й танковой армии. 20 января 1944 г. *Русский архив: Великая Отечественная. Т. 16(5-4). Ставка ВГК, 1944-1945 гг.: Док. и материалы / Ин-т воен. истории М-ва обороны РФ, Ист.-арх. воен.-мемориал. центр Генерал. штаба Вооружен. сил РФ, Центр. архив М-ва обороны РФ; Сост. А.М. Соколов и др. Москва: Терра, 1999. С. 35-36.*

42. Приказ Народного комиссара обороны СССР №1, 22 июня 1941 г. *Лето 1941. Украина: Документы и материалы. Хрогника событий / Коллектив авт.-сост.: Замлинський В.А. (руководитель) и др.* Киев: Украина, 1991. С. 109.
43. Приказ о формировании отдельных танковых бригад. 12 августа 1941 г. *Русский архив: Великая Отечественная. Т. 13(2-2). Приказы народного комиссара обороны СССР, 22 июня 1941 г.-1942. Документы и материалы.* Москва: Терра, 1997. С. 51-53.

Спогади, мемуари

44. Бабаджанян А. Х. Дороги победы. Москва: «Молодая гвардия», 1975
http://militera.lib.ru/memo/russian/babjanyan_ah/index.html
Дата останнього звернення (03.12.2023).
45. Баграмян М. Так начиналась война
<http://militera.lib.ru/memo/russian/bagramyan1/index.html>
Дата останнього звернення (03.12.2023).
46. Боевое применение «тигров» в составе 1-й танковой дивизии войск СС «Лейбштандарт Адольф Гитлер» на восточно фронте / Фей В. Бронетанковые дивизии СС в бою. Воспоминания солдат и офицеров / [пер. с нем. С. Гукова]. Москва: Эксмо, 2008. С. 63-66.
47. Василевский А. М. Дело всей жизни.
<http://militera.lib.ru/memo/russian/vasilevsky/index.html>
Дата останнього звернення (03.12.2023).
48. Вовченко И. А. Танкисты. Москва: ДОСААФ, 1976.
http://militera.lib.ru/memo/russian/vovchenko_ia/index.html
Дата останнього звернення (03.12.2023)
49. Гудериан Г. Воспоминания солдата.
<http://militera.lib.ru/memo/german/guderian/index.html>
Дата останнього звернення (03.12.2023).

50. Жуков Г.К. Воспоминания и размышления. Москва: Агенства печати и новости, 1969. 734 с.
51. Зайцев В. И. Гвардейская танковая. Свердловск: Сред.-Урал. кн. изд-во, 1989
http://militera.lib.ru/memo/russian/zaytsev_vi/index.html
Дата останнього звернення (03.12.2023)
52. Ивановский Е. Ф. Атаку начинали танкисты. Москва: Воениздат, 1984
http://militera.lib.ru/memo/russian/ivanovsky_ef/index.html
Дата останнього звернення (03.12.2023).
53. Катюков М.Е. На острие главного удара. Москва: Воениздат, 1974
<http://militera.lib.ru/memo/russian/katukov/index.html>
Дата останнього звернення (03.12.2023).
54. Кариус О. «Тигры» в грязи. Воспоминания немецкого танкиста. / Перевод С. В. Лисогорского. Москва: Центрполиграф, 2004. 367 с.
55. Лелюшенко Д.Д. Москва-Сталинград-Берлин-Прага. Записки командарма. Москва: Наука 1987
http://militera.lib.ru/memo/russian/lelyushenko_dd/index.html
Дата останнього звернення (03.12.2023)
56. Маккензен . От Буга до Кавказа. Москва: АСТ : Транзиткнига, 2004
http://militera.lib.ru/memo/german/mackensen_e01/index.html
Дата останнього звернення (03.12.2023).
57. Манштейн Е. Утерянные победы
<http://militera.lib.ru/memo/german/manstein/index.html>
58. Попель Н.К. В тяжкую пору. Москва.-СПб.: Terra Fantastica, 2001
<http://militera.lib.ru/memo/russian/popell/index.html>
Дата останнього звернення (03.12.2023)
59. Раус Э. Танковые сражения на Восточном фронте /пер. с англ. А. Бошльных. Москва: АСТ Москва 2005. 523 с.
60. Ротмистров П. А. Стальная гвардия.
<http://militera.lib.ru/memo/russian/rotmistrov2/index.html>

Дата останнього звернення (03.12.2023)

61. Рябышев Д. Смелый маневр, дружный натиск. Год 1941. Юго-Западный фронт. Воспоминания. Очерки. Документы. Изд. 2-е. Львов: Каменяр, 1975. С. 132-139.
62. Штрэнг Е. Боевые действия в районе Киев – Житомир зимой 1943/44 года. / Фей В. Бронетанковые дивизии СС в бою. Воспоминания солдат и офицеров /[пер. с нем. С. Гукова]. С.50-61.
63. Якубовский И.И. Земля в огне. Москва, Воениздат, 1975
http://militera.lib.ru/memo/russian/yakubovsky_ii/01.html
 Дата останнього звернення (03.12.2023)

Література

64. Ананьев И. М. Танковые армии в наступлении. По опыту Великой Отечественной войны 1941-1945 гг. Москва, 1988. 210 с.
65. Архипов В. С. Время танковых атак. Москва: Воениздат, 1981. 272 с.
66. Баев А. Н. Особенности действий бронетанковых и механизированных войск зимой. Москва: Воениздат НКО, 1944. 69 с.
67. Белаш Е. Ю. Танки межвоенного периода. Москва: Тактикал Пресс, 2014. (Боевое применение). 224 с.
68. Былин С. Тактовое сражение под Бродами – Ровно 1941. Москва: Экспринт, 2010. 97 с.
69. Блюментрит Г. Фельдмаршал фон Рундштедт. Войсковые операции групп армий «Юг и «Запад». 1939-1945 /Пер. с англ. Л.А. Игоревского. Москва: ЗАО Центрполиграф, 2005. 287 с.
70. Боевое применение танковых и моторизованных (панцергренадерских) войск Вермахта
https://www.mihistory.kiev.ua/reich/tank_vo/boev_prim.htm
 Дата останнього звернення (03.12.2023).
71. Військове будівництво в Україні у ХХ столітті і історичний нарис, події, портрети. / За заг. ред. Кузьмука О. І. Київ, 2001. 448 с.

72. Великая Отечественная война 19141-1945. Энциклопедия. /Главный ред. Генерал армии, профессор М. М, Козлов. Москва: Советская энциклопедия. 1985. 831 с.
73. Головченко Н., Маличевский Е. Развитие тактики применения советских танковых армий в наступательных операциях Великой Отечественной войны. *Вестник Сибирского государственного университета путей сообщения: Гуманитарные исследования*, 2023. №1(16). С. 5-15.
74. Грецов М. Д. На Юго-Западном направлении. Боевые действия советских войск на Юго-Западном направлении в летнее-осенней кампании (июнь–ноябрь 1941 года). Москва: Воениздат, 1965. 344 с.
75. Грицюк В. Оперативно-стратегічна обстановка в Україні на початок весни 1944 року. Замисли сторін.
https://shron1.chtyvo.org.ua/Hrytsiuk_Valerii/Operatyvno-stratehichna_obstanovka_v_Ukraini_na_pochatok_vesny_1944_roku_Zamysly_storin.pdf?PHPSESSID=1v7un8li4r8pvgbq1f8t86nhj5
Дата останнього звернення (03.12.2023).
76. Грицюк В. М. Дебреценсько-Ужгородська (Східно-Карпатська) стратегічна наступальна операція 1944 року. *Боротьба за Україну в 1943-1944 рр.: влада, збройні сили, суспільство. Збірник наукових праць*. Київ: Інститут історії України НАН України. Меморіальний комплекс «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років», Національний університет оборони імені Івана Черняховського, 2014. С. 182-189.
77. Грицюк В. М. Стратегічні та фронтові операції Великої Вітчизняної війни на території України / НАН України. Ін-т історії України. Київ: Інститут історії України НАН України, 2010. 150 с.
78. Гудериан Г. Бронетанковые войска и их взаимодействие с другими родами войск. Москва: Изд-во НКО СССР, 1940. 230 с.
79. Гудериан Г. Танк – вперед! Таки в войне. Хрестоматия. М.: лет: Лестрель; Владимир: ВКТ, 2011 . С. 361-477

- 80.Дриг Е. Механизированные корпуса РККА в бою: История автобронетанковых войск Красной Армии в 1940-1941 годах. Москва: АСТ: АСТ МОСКВА: Транзиткнига, 2005. 830 с.
- 81.Еволюція воєнного мистецтва: навч. посіб.: у 2 ч. Ч.2. / [Д.В. Веденєєв, О.А. Гаврленко, С.О. Кубицький та ін.; за заг. ред. В.В. Остроухова]. Київ: Національна академія СБУ, 2017. 366 с.
- 82.Емельянов С., Мощанський И. Освобождение Киева. Действия войск 1-го Украинского фронта 3 ноября – 23 декабря 1943 года. Военная летопись. Москва: Магистраль, 2005. 68 с.
- 83.Ивановский Е. Ф. Атаку начинали танкисты. Москва, 1984. 254 с.
- 84.Исаев А. В. Дубно 1941. Величайшее танковое сражение Второй мировой войны. Москва: Яуза; Эксмо, 2009. 192 с.
- 85.История Второй мировой войны (1939-1945). В 12 т. Москва, 1973–1982: Т. 4. Фашистская агрессия против СССР. Крах стратегии “молниеносной войны”. 1975. 536 с.
- 86.Історія війн і збройних конфліктів в Україні: енцикл. довід. / Авт.-упоряд. О. І. Гуржій та ін. Київ: Вид. гуманіт. л-ри, 2004. 520 с.
- 87.Клейн Г. Бой танков с танками. Москва: Изд-во НКР СССР, 1942. 64 с.
- 88.Короткий опис створення та бойовий шлях танків до початку холодної війни <https://mil.in.ua/uk/blogs/korotkyj-opys-stvorennya-ta-bojovuj-shlyah-tankiv-dorochatku-holodnoyi-vijny/> (дата останнього звернення 03.12.2023)
- 89.Корсунь-Шевченківська битва: сторінки історії. Корсунь-Шевченківський /оед.-упоряд. А.Ю. Чабан, П.Я. Степанькіна. Корсунь-Шевченківський: Косунський видавничий дім «Всесвіт», 2014. 326 с.
- 90.Кривизюк Л. Оперативне мистецтво рухомих єднань на завершальному етапі Дніпровсько-Карпатської наступальної операції https://shron1.chtyvo.org.ua/Kryvyziuk_Leonid/Operatyvne_mystetstvo_rukhomyyk_h_ziednan_na_zavershalnomu_etapi.pdf?
Дата останнього звернення (03.12.2023).

- 91.Кривизюк Л. П., Бабірад І.В. Створення та розвиток танкових військ між світовими війнами і під час Вітчизняної війни Створення та розвиток танкових військ між світовими війнами і під час Великої Вітчизняної війни [Електронний ресурс]. *Військово-науковий вісник*. 2011. Вип. 16. С. 33-46.
- 92.Кривизюк Л. П., Ткачук П.П. Київська стратегічна наступальна операція (122 жовтня – 13 листопада 1943 о.): особливості використання бронетанкових і механізованих військ <http://historypages.kpi.ua/article/view/264591>
Дата останнього звернення (03.12.2023).
- 93.Кривизюк Л.П., Юрчук О.О, Танки і танкові війська: вчора, сьогодні, автра: Монографія. Львів: Ліга Нова, 2014. 362 с.
- 94.Кузнецов Т. П. Тактика танковых войск. Москва: Воениздат НКО СССР, 1940
http://militera.lib.ru/science/kuznetsov_tp/index.html.
Дата останнього звернення (03.12.2023).
- 95.Ликсо В. В. Танки. Жнциклопедия. Минск: Харвест, 2010. 256 с.
- 96.Матвеев Е. Боевые приемы танкистов. Москва: Воениздат. ННАО, 1942. 45 с.
- 97.Миддельдорф Э. Русская кампания: тактика и вооружение. СПб.: Полигон; Москва: АСТ, 2000
<http://militera.lib.ru/h/middeldorf/index.html>
Дата останнього звернення (03.12.2023).
- 98.Меллентин Ф. Танковые сражения 1939-1945.
<http://militera.lib.ru/h/mellenthin/index.html>
Дата останнього звернення (03.12.2023).
- 99.Мощанский И. Б. 1941. Битва за Киев 7 июля – 26 сентября. Москва: Яуза, БТВ-Книга, Ексмо, 2008. 208 с.
100. Мощанский И. Б. Освобождение Правобережной Украины. Москва: Вече, 2011. 320 с.
101. Мощанский И. Б. Сражение под Харьковом. Кровавая катастрофа 12-28 мая 1942 года. Москва: Вече, 2009. 144 с.

102. Мощанський І. Разгром под Черкассами. Корсунь-Шевченковская наступательная операция 24 января – 17 февраля 1944 года. Иллюстрированное приложение к альманаху Военная летопись Вып.7. Москва: Магистраль, 2005. 68 с.
103. Монщанский И. 1941. Тактика танковой войны. Москва: Вече, 2001. 65 с.
104. Олійник О.С. Танкове протистояння вермахту і РСЧА під Києвом в листопаді – грудні 1943 року на сторінках щоденника Ернста Штрєнга. *Збірник наукових праць студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. [Електронний ресурс].* Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023. Вип. 17. С. 53-54.
105. Патриляк І. К., Боровик М.А. Україна в роки Другої світової війни: спроба нового концептуального погляд. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2010. 590 с.
106. Пашковець М. Перша танкова битва німецько-радянської війни в районі Луцьк-Броди-Дубно
https://shron1.chtyvo.org.ua/Pashkovets_Mykola/Persha_tankova_bytva_nimetskoradianskoi_viiny_v_raioni_Lutsk_Brody_Dubno_23_30_chervnia_1941_roku.pdf? (дата останнього звернення 03.12.2023).
107. Радзиевский А. И. Танковый удар: танковая армия в наступательной операции фронта по опыту Великой Отечественной войны.
http://militera.lib.ru/science/radzievsky_ai/index.html
(дата останнього звернення 03.12.2023).
108. Рунов В.А. Удар по Украине. Вермахт против Красной Армии. Москва: Вече, 2011. 384 с.
109. Советские танки в бою. От Т-26 до ИС-2 М.: Яуза; Эксмо, 2008.
https://royallib.com/read/baryatinskiy_mihail/sovetskie_tanki_v_boyu_ot_t_26_do_is_2.html#0 (дата останнього звернення 03.12.2023).
110. Советские танковые войска 1941-1945. Военно-исторический очерк. Москва, 1973. 334 с.

111. Статюк И. Оборона Западной Украины 1941. Стратегическая оборонительная операция на Западной Украине (22 июня – 6 июля 1941 г.) Москва: Экспринт, Б.р.в., 41 с.
112. Статюк И. Оборона Киева 1941. Москва: Цейхауз, Б.р.в. 40 с.
113. Стецюк Л. С. Танковые подразделения в бою. Москва: Воениздат, 1961.
http://militera.lib.ru/science/stecuk_ls/index.html
(дата останнього звернення 03.12.2023).
114. Танки в бою. Боевой опыт советских танкистов / Под ред. И спредисл. Генерал-майора танковых войск Баранова В.И. Ленинград: Воениздат НКО, 1944. 392 с.
115. Танковый удар: Советские танки в боях: 1942-1943 / Исаев А., Гончаров В., Дриг Е., Кошкин И., Мастерков А. Свирин М.
<http://flibusta.site/b/361722/read> (дата останнього звернення 03.12.2023).
116. Типельськрих К. Истории Второй мировой войны. Москва: Полигон, 1998. 793 с.
117. Тушканов Д И. 16-я механизированная бригада 7-го механизированного корпуса в Пятихатской операции 1943 года.
<https://cyberleninka.ru/article/n/16-ya-mehanizirovannaya-brigada-7-go-mehanizirovannogo-korpusa-v-pyatihatскоy-operatsii-1943-goda/viewer>
(дата останнього звернення 03.12.2023).
118. Україна в Другій світовій війні: погляд з ХХІ століття. Історичні нариси. У двох книгах / Лисенко О.Є, Стецкевич В.В., Айфельд А. та ін. Київ: наукова думка, 2010. Кн.1. 733 с.
119. Україна в Другій світовій війні: погляд з ХХІ століття. Історичні нариси. У двох книгах / Лисенко О.Є, Вронська Т.В., Першина Т.С. та ін. Київ: наукова думка, 2011. Кн.1. 733 с.
120. Україна в полум'ї війни. 1941-1945 / П.П. Панченко, О.І. Уткін, В.І. Горелов та ін. Київ: Україна, 2005. 560 с.
121. Українська РСР у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу 1941-1945 рр. в 3-х томах. Т.1: Радянська Україна в період корінного перелому в ході

- Великої Вітчизняної війни (листопад 1942 р. – 1943 р.). Ред кол.: Назаренко І. Д. (голова), Вівдиченко І.І., Головкін В.Я, Гречко А.А., Дрожжин Л. Н., Дубина К.К., Зленко А.Н., Ковпак С.А., Мултих Г.М. (заступник голови), Наумов М.І., Сабуров О.М., Слиньско І.І., Телпуховський Б.С., Тронько П. Т., Федоров О.Ф., Чеканюк А. Т., Шевель Г.Г., Якубровський І.Г. Київ: Політвидав України, 1968. 518 с.
122. Українська РСР у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу 1941-1945 рр. в 3-х томах. Т.2: Радянська Україна в період корінного перелому в ході Великої Вітчизняної війни (листопад 1942 р. – 1943 р.). Ред кол.: Назаренко І. Д. (голова), Вівдиченко І.І., Головкін В.Я, Гречко А.А., Дрожжин Л. Н., Дубина К.К., Зленко А.Н., Ковпак С.А., Мултих Г.М. (заступник голови), Наумов М.І., Сабуров О.М., Слиньско І.І., Телпуховський Б.С., Тронько П. Т., Федоров О.Ф., Чеканюк А. Т., Шевель Г.Г., Якубровський І.Г. Київ: Політвидав України, 1968. 518 с.
123. Українська РСР у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу 1941-1945 рр. в 3-х томах. Т.3: Радянська Україна в період корінного перелому в ході Великої Вітчизняної війни (листопад 1942 р. – 1943 р.). Ред кол.: Назаренко І. Д. (голова), Вівдиченко І.І., Головкін В.Я, Гречко А.А., Дрожжин Л. Н., Дубина К.К., Зленко А.Н., Ковпак С.А., Мултих Г.М. (заступник голови), Наумов М.І., Сабуров О.М., Слиньско І.І., Телпуховський Б.С., Тронько П. Т., Федоров О.Ф., Чеканюк А. Т., Шевель Г.Г., Якубровський І.Г. Київ: Політвидав України, 1968. 518 с.
124. Форти Дж. Германская бронетехника воев Второй мировой войне / Пер. с англ. В.А. Максимовой. Москва: ООО «Издательство АСТ». ООО «Издательство Астрель», 2002. 205 с.
125. Шмелев И. П. Бронетехника Германии 1934-1945. Иллюстрированный справочник. Москва: АСТ. Астрель, 2003. 288 с.
126. Шунков В. Н. Красная армия. Организация, структура, униформа, знаки различия, боевые награды, оружие пехоты, танки, артиллерия, авиация. Москва, 2010. 352 с.

127. Юрчук О.О. Танковий розгром під Дубно: хто винен?. Військово-науковий вісник. Вип.11. Львів: ЛІСВ, 2009. С. 261-274.

Дисертації

128. Грицюк В. М. Наступальні операції військ українських фронтів (24.12.1943-28.10.1944): дис.. докт. іст.наук: 20.02.22; Інститут історії України Національної академії наук України; Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного; Львівський національний університет імені Івана Франка, Київ – Львів, 2021. 588 с.
129. Юрчук О. О. Створення і розвиток танкових військ та їх участь у бойових діях в Першій та на початку Другої світової воєн: дис... канд. іст.наук: 20.02.22; Національний університет «Львівська політехніка», 2011. 205 с.